

ASPECTE LEGATE DE VIAȚA SPIRITUALĂ LA BÎRLAD ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI XX

NICOLETA ARNAUTU

Birladul sec. al XIX-lea a cunoscut o efervescentă viață spirituală prin activitatea educativ-culturală desfășurată fie de instituțiile existente, printre care amintim Liceul „Gh. Roșca Codreanu”¹, fie de numeroasele societăți și asociații culturale unde au activat: Alex. Vlahuță, E. Gîrleanu, V. I. Popa, N. N. Tonitza și alte personalități, a căror creații au contribuit la îmbogățirea patrimoniului cultural național fie de bibliotecile școlare care ocupau un rol important în viața spirituală a Birladului, ele constituind principalele mijloace de vehiculare a ideilor, în formarea spirituală a tinerei generații.

Toate aceste instituții s-au dovedit a fi insuficiente însă pentru activitatea culturală a Birladului de la începutul sec. al XX-lea, simțindu-se lipsa unui edificiu cultural central multifuncțional care să aibă menirea, pe de o parte de a tezauriza și transmite bogatele manifestări ale culturii de veacuri și contemporane, iar pe de altă parte de a facilita desfășurarea multitudinilor acțiuni cultural-educative inițiate de intelectualii birlădeni.

Această idee s-a conturat în cadrul unei întâlniri din 15 noiembrie 1906 a unui grup de personalități birlădene în frunte cu poetul George Tutoveanu și prof. Stroe Belloescu. Cu acest prilej s-a constituit un comitet a cărui menire era să întemeieze în orașul Birlad un așezământ de folos obștesc în care cartea, mărturiile trecutului nostru istoric și opera de artă să contribuie eficient la îndeplinirea funcției cultural-educative².

Momentul care a contribuit la materializarea dorinței intelectualilor birlădeni se leagă de numele unui reputat dascăl al Liceului „Gh.

1 În anul 1837 Gh. Roșca Codreanu lasă prin testament fonduri cu menirea de a se înființa în Birlad o școală. Dorința i s-a materializat în anul 1846, cînd a luat ființă Clusul Real al Fundației Codreanu, transformat în Gimnaziul Codreanu în 1859 iar în urma reformei învățămîntului din 1867, este ridicat la rangul de liceu, vezi T. Nicola Monografia *Liceului Codreanu Birlad*, Iași, 1971, p. 28-48.

2 Actul de constituire a comitetului de organizare a bibliotecii. Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu” Birlad.

Roșca Codreanu“ — Stroe Belloescu — care în decembrie 1907 adresează o petiție Primăriei orașului Bîrlad prin care solicita să i se pună la dispoziție un teren, cu dorința de a : „...înzestra Bîrladul... cu un local menit a servi de bibliotecă publică, muzeu și o mare sală a artelor“³ (fig. 1/1). Consiliul Comunal al numitei primării primește cu bucurie propunerea, punînd la dispoziția petiționarului „...terenul pe care se află situată grădina mică a Primăriei din Str. Principală...“⁴ (astăzi str. Republicii nr. 114), pentru construirea edificiului dorit.

După terminarea clădirii, ridicată numai cu contribuția petiționarului, fondatorul întocmește un act către Primărie prin care donează clădirea, în care precizează și clauzele acestei donații. Astfel, în actul semnat de Stroe Belloescu la 28 noiembrie 1909 se specifică : „...ridicat-am în Parcul orașului Bârlad... clădirea numită ; „Casa Națională“, pe care o dăruiesc acestei comune, în condițiile următoare : ...Acest așezămînt nu va putea servi decît numai ca bibliotecă publică, pinacotecă și muzeu“⁵ (fig. 1/2, 3).

Din acest act, pe care îl considerăm — actul de fundație al acestei instituții — se desprinde cu ușurință că donatorul avea convingerea că bunurile culturale trebuie să devină un factor de conștientizare, iar cunoașterea valorilor culturale ca atare au implicații directe în procesul educației, educație care se putea realiza mai ales prin intermediul unei biblioteci, a unei pinacoteci și a unui muzeu.

Considerăm că ridicarea acestui edificiu se înscrie în atmosfera generală de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea cînd în țara noastră apar primele muzee create din necesități patriotice.

Intelectualii din Bîrlad înțelegînd rostul și importanța deosebită a acestei instituții, pentru viața culturală și artistică a orașului au făcut active demersuri pe lingă diferite instituții locale, ca și pe lingă diferite personalități, pentru a îmbogăți colecțiile care începeau a se înfiripa în această tînără instituție.

Remarcabilă este inițiativa lor, care în aprilie 1914 se adresează birlădenilor printr-un înflăcărat apel, invitînd pe toți oamenii de bine să contribuie la crearea unui muzeu. Din primele rînduri ale apelului rezultă că inițiatorii aveau aceleași convingeri ca și fondatorul, că muzeul constituie un bun mijloc de educație patriotică afirmînd : „Un muzeu care să adăpostească în el tot ce-i mai de seamă din rămășițele trecutului nostru... nu-i numai o dovadă de iubire și de venerație a acestui trecut, ce ascunde în el viitorul, ci e și cel mai puternic mijloc de educație națională a trecutului“⁶. Din același apel reiese că începutul unei pinacoteci la Casa Națională se făcuse : „...mulțumită generozității băncilor din localitate : „Moldova de Jos“ și „T. Protopopescu“, s-a făcut

3 Petiția nr. 11.115/12 XII 1907. Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu“ Bîrlad.

4 Rezoluția Consiliului Comunal al Primăriei orașului Bîrlad, 27 VIII 1908. Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu“ Bîrlad.

5 Testamentul din 28 XI 1909. Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu“ Bîrlad.

6 „Către Oamenii de Bine din Târgul Bârlad și Jud. Tutova“, Arh. Muzeului „V. Pârvan“ Bîrlad.

începutul înfăptuirii pinacotecii... care... au cumpărat primul tablou în ulei, iar Primăria a cumpărat... încă două tablouri”⁷.

În suita acțiunilor menite a contribui la formarea unui fond pentru bibliotecă, pinacotecă și muzeu se înscrie și cea inițiată sub egida primăriei orașului, de a trimite apeluri unor oameni și instituții⁸ de cultură din țară, prin care erau rugați, în numele birlădenilor, de a participa la manifestările culturale de la Casa Națională și de a contribui la îmbogățirea patrimoniului. Un răspuns la un astfel de apel este cel al poetului Alex. Vlahuță, care în decembrie 1917⁹, vine la Birlad unde participă la șezătorile inițiate de câțiva poeți birlădeni, în frunte cu George Tutoveanu. Cu această ocazie a dăruit Casei Naționale¹⁰, un tablou pictat de N. Grigorescu în anul 1902, reprezentînd pe tatăl poetului la vârsta de 100 de ani¹¹.

Acțiunile menite a contribui la formarea patrimoniului Casei Naționale, au continuat pe toată perioada existenței ei, reușindu-se a se crea prin transferuri, donații și achiziții, un fond de carte care a permis trecerea de la lectura de sală la împrumuturi, un fond de artă și de istorie care vor constitui nucleele viitoarelor expoziții ce se vor organiza aici.

Ceea ce ne reține în mod deosebit atenția este faptul că prin Casa Națională s-a urmărit nu numai construcția unei clădiri care să adăpostească și să păstreze obiectele, ci prin aceasta s-a dat, în primul rînd, posibilitatea valorificării lor ca bunuri culturale în procesul educației pe multiple planuri. În acest sens merită să subliniem că, pinacoteca care a luat ființă¹² la Casa Națională, a avut menirea de a fi în domeniul artelor plastice un educator al maselor publice, un dascăl și un sfătuitor al tinerei generații, al elevilor din școlile birlădene. Astfel vizitatorii puteau vedea pe simeza expoziției permanente¹³ (fig. 2/1), organizată în sala mare a Casei Naționale, lucrări semnate de : N. Grigorescu, Gh. Petrașcu, T. Tonitza, I. Theodorescu-Sion, D. Hîrlescu, S. Tarasov și alți reprezentanți ai istoriei artelor plastice românești.

Deasemeni trebuie să amintim și faptul că, acest edificiu a mai răspuns dorinței cunoscătorilor și amatorilor de artă existenți în acest oraș

7 Ibidem.

8 Ca urmare a demersurilor făcute „Casa Națională” a primit prin transfer de la Ministerul Instrucțiunii Publice, Ministerul Cultelor și Artelor București, peste 100 de lucrări de artă după cum rezultă din numeroasele adrese existente în Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu” Birlad.

9 *Monografia Municipiului Birlad*, 1974, p. 110.

10 Actul de donație din 12 XII 1917, a lui Alex. Vlahuță, Arh. Muzeului „V. Pârvan” Birlad.

11 Lucrarea aflată, azi, în patrimoniul secției de artă a muzeului, este o piesă de referință din ultima perioadă de creație a pictorului, cu valoare de bun cultural național, vezi G. Opreșcu, *N. Grigorescu, Maturitatea și ultimii ani*, Ed. Meridiane, Buc., p. 81, fig. 157.

12 În faza actuală a documentației nu putem preciza anul exact al deschiderii expoziției de artă, presupunem că acest eveniment ar fi putut avea loc după anul 1928.

13 După organizarea expoziției permanente s-a tipărit și un afiș, Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu” Birlad.

prin organizarea fie a unor expoziții temporare sau de grup¹⁴ ale unor artiști localnici sau din alte părți fie prin organizarea unor expoziții în colaborare cu unele școli din oraș¹⁵. De altfel, încă înainte de a se construi un edificiu cu un fond patrimonial destinat pentru o pinacotecă, în Bîrlad, au loc organizarea unor expoziții de artă ale pictorilor existenți aici. Astfel, D. Hîrlescu profesor la liceul Codreanu¹⁶, organizează în anul 1908¹⁷ prima expoziție personală la Bîrlad¹⁸, iar pictorul bîrlădean N. Tonitza deschide o expoziție personală în anul 1914¹⁹, în sala cinematografului Pathé Frères (Francez), pictorul fiind mobilizat aici.

Din numărul 9—19 al periodicului bîrlădean — Țara de Jos — 1924 — aflăm că la Casa Națională se organizau : „...în mod periodic fie expoziții unde artiștii plastici localnici puteau lua contact cu publicul... fie concerte susținute de Societatea Filarmonică “ 20.

În rîndul pictorilor, în trecere prin Bîrlad, din această perioadă, se înscrie și Stavru Tarasov, care într-o perioadă relativ scurtă cît a stat aici²¹, a reușit a se integra în atmosfera de efervescentă trăire spirituală a acestui oraș.

14. În adresa Primăriei Bîrlad nr. 13.550 din 26 IX 1930. se aduce la cunoștința „Casei Naționale“ „S. Belloescu“, că pictorilor G. Portase, W. Sigfrid, Ionescu Cristea și V. Avram li s-a aprobat a deschide în sala mică o expoziție de pictură și de desen în perioada 5 X—20 XI. Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu“ Bîrlad.
15. Prin adresa nr. 6873/11 VII 1938 a Șc. Normale de băieți Bîrlad se solicita Casei Naționale lucrări de artă pentru a fi expuse la sediul școlii. Arh. Bibliotecii „S. Belloescu“ Bîrlad.
16. D. Hîrlescu a fost profesor de desen și caligrafie la liceul Codreanu între 10 X 1907 și 10 X 1910. Fondul liceului Codreanu, Arh. St. Vaslui, D. 3/1908, f.5 și D. 4/1910, f.17.
17. Expoziția de la Bîrlad a fost organizată între 30.V—7.VI 1908, vezi Lista cheltuielilor pentru expoziție, Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu“ Bîrlad. Concomitent cu aceasta are loc și debutul pictorului la București, prin deschiderea expoziției de la Ateneu, vezi Spiridon Antonescu, *Viața Românească*, III, 4, 1908, p. 98.
18. În patrimoniul secției de artă a muzeului „V. Pârvan“ există o singură lucrare a pictorului D. Hîrlescu, un portret donat muzeului în anul 1931 de dr. I. Veinfeld, unul din cei mai de seamă reprezentanți ai intelectualității bîrlădene, animatorul unor prestigioase manifestări spirituale, din prima jumătate a sec. al XX-lea. Lucrarea executată în anul 1909 reprezintă pe fosta colegă de cancelarie prof. Nathalie Drouhet, unde deși sugerează o stranie imobilitate a modelului, totuși, atmosfera care o învăluie, tratată în tonuri reci din gama violetelor, evocă starea sufletească a personajului cu totul opusă aparenței de tihnă pe care o afișează.
19. B. BREZEANU, *N. Tonitza*, Ed. Academiei, Buc., 1967, p. 10.
20. Societatea Filarmonică datează în Bîrlad din anul 1898, conform statutului acesteia a căru prim articol precizează pe lângă denumirea și scopul ei — propogarea și dezvoltarea gustului muzicii în Bîrlad. Statutul se află în biblioteca fam. dr. M. Weinfeld din Bîrlad, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție acest document.
21. Pictorul Stravu Tarasov a fost profesor de desen și caligrafie la liceul „Gh. Roșca Codreanu în perioada 1 IX 1926—1 IX 1928. Fondul liceului Codreanu, Arh. Șt. Vaslui, D. 7/1926, f. 26 ; D. 8/ 1926, f. 156 ; D. 6/ 1927, f. 66 ; D. 6/1926, f. 14-15.

Astfel, pictorul v-a deschide două expoziții, prilej care a făcut ca în revistele literare locale²² din acea perioadă, să apară o serie de articole, consemnând momentul ca pe un eveniment deosebit în multitudinea manifestărilor culturale birădene, remarcînd că cele două expoziții au fost primite cu mult interes de cunoscătorii și amatorii de artă de aici.

Deosebit este faptul că în aceste expoziții au figurat lucrări inspirate, pictorului, de priveliștile orașului, consemnate cu multă măiestrie și simț al realității, lucrări ce au fost achiziționate de Casa Națională, îmbogățind patrimoniul pinacotecii²³.

Un impuls deosebit în mișcarea culturală a orașului, polarizată în jurul Casei Naționale, poate fi observat începînd cu anul 1928 cînd la 2 ianuarie, ia ființă „Asociațiunea Casa Națională de Cetire din Orașul Birlad Stroe Belloescu”²⁴, care avea și un statut din care menționăm articolul nr. 46, unde se stipula formarea fondurilor ce puteau fi folosite: „...numai pentru cumpărarea cărților pentru bibliotecă și tablouri pentru pinacotecă”²⁵.

Printre membrii fondatori ai acestei „Asociațiuni” se numără o serie de intelectuali ca: G. Tutoveanu, E. Juvară, dr. I. Veinfeld, prof. C. Ursu, av. Sterian Dumbravă, pictorul S. Tarasov și alții.

Din conținutul actului constitutiv al „Asociațiunii” rezultă că, inițiatorii aveau convingerea că principalul scop al acesteia „...este de a dezvoltă și favoriza gustul cititului și frumosului printre cetățenii birădeni și în primul rînd populațiuni școlare”²⁶.

„Asociațiunea” a fost recunoscută, în cursul anului 1928, ca persoană juridică²⁷, primind ca un modest omagiu, numele ctitorului — Stroe Belloescu — cel care în anul 1909 considera: „...o datorie scumpă a inimii mele de-a înzestra orașul Birlad cu un așezămînt de cultură națională”²⁸.

Cele cîteva exemple prezentate ne dau posibilitatea să considerăm că, edificiul cultural ridicat în anul 1909 era un instrument care avea, printre altele, atribuții pe linia pregătirii oamenilor în vederea receptării operei de artă, urmărind lărgirea cu ajutorul acesteia a orizontului spiritual al omului, stimulînd, în același timp, creația artistică.

Deși succint prezentate activitățile ce au avut loc la Casa Națională, ele reprezintă pentru viața spirituală a Birladului, un fenomen de

22. Prima expoziție la sediul Casei Naționale în octombrie-noiembrie 1926 și a doua la 16 iunie 1927, vezi P. Constantinescu-Iași, Graiul Nostru, II, 11-12, 1926, p. 195; Graiul Nostru, III, 5-6, 1927, p. 86.

23. Lucrările semnate de S. Tarasov fac parte din tematica secției de artă a muzeului nostru, lucrări care pe lângă valoarea artistică, reprezintă o deosebită valoare documentară pentru Birlad, care cunoaște o puternică transformare citadină datorată modernizării.

24. Actul de constituire al „Asociațiunii” din 2 ianuarie 1928. Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu” Birlad.

25. Statutul „Asociațiunii” Arh. Bibliotecii „Stroe Belloescu” Birlad.

26. vezi nota 24.

27. Decizia 4676/1928 a Ministerului Artelor și Cultelor; Decizia 4217/1928 a Ministerului Instrucțiunii Publice, Arh. Bibliotecii „S. Belloescu” Birlad; Autorizația 17/1928 a Tribunalului Tutova, Arh. St. Vaslui, D. 6/1927, f. 85.

28. Vezi nota, 5.

referință. Aici s-au constituit primele nuclee a actualei biblioteci „Stroe Belloescu“ și a muzeului „V. Pârvan“ cu cele trei secții — istorie, artă și șt. naturale — nuclee care stau la baza structuri, patriomoniului nostru muzeal.

ASPECTS DE LA VIE SPIRITUELLE A BIRLAD DANS LES
PREMIERS DECENNIES DU XX-ième SIECLE

En 1909, le professeur Stroe Belloescu bâtit un édifice nommé **La Maison Nationale**, où on organisé pour la première fois dans la ville Birlad une bibliothèque publique, une pinacothèque at un musée.

Toujours dans cet endroit on s'est formé de noyan de l'actuelle bibliothèque „Stroe Belloescu“ et de l'actuel musée „Vasile Pârvan“ à trois sections : histoire, art plastique sciences naturelles.